

na kraju sintagme i druge psihološke. Kako se nema na što nasloniti, moramo je naglasiti, a to znači da moramo uzeti naglašeni oblik: »jest — decentralizacija«. Prema tome možemo reći da puni oblik pomoćnog glagola uzimamo kad je pod rečeničnim naglaskom ili pred stankom. U spomenutoj rečenici oblik *jest* je dobro upotrijebljen iako nije istaknut. U istom broju Telegrama nalazi se primjer gdje je *jest* postavljeno krivo: »Interesantnije od proročanstva o skoroj propasti opere *jest* drugo pitanje o kome se mnogo raspravlja.

24. — Zamjena glagolske enklitike nalazi se kod Maretića, ali samo iza uklopljenih rečenica i iza »gerundija«. Vidjeli smo da se s tim praksa mnogih ne slaže, a što je važnije, Maretić ima tu zamjenu samo iza uklopljenih rečenica i »gerundija«, a ne preporučuje je iza proširenih subjekata. To zamjenjivanje nije u skladu ni s našom jezičnom praksom ni s gramatikom našeg jezika, a ne može ni biti jer predstavlja njegovo kvarenje.

LINGVISTIKA I LOGIKA IVANA BRABECA

Stjepan Babić

Ivan Brabec zna vješto pisati članke, ali kad uzima u razmatranje norme suvremenoga književnog jezika, onda gotovo uvijek zabrazdi. Piše ih po ustaljenom postupku: uzme neku sitnicu koja se u jezičnoj praksi nije ustalila, u većini onu o kojoj se mnogo pisalo, pa su obično nađena i dobra rješenja, zatim pronade ili izmisli protivnika i stane ga zasipati najrazličitijim lingvističkim dokazima. Pri tome zna da istrigne ovdje jedan citat, ondje jednu potvrdu, a da bude uvjerljivija, poopćava je nazovistatistikom. Ne smeta mu što ne polazi od sustava, nego jezične pojave promatra izolirano od cjelina kojima pripadaju. Kako dovoljno ne shvaća pravu prirodu književnoga jezika,¹ u svom izlaganju miješa književni jezik i dijalekat, književni i razgovorni jezik, govorni i pisani jezik. Zaboravlja da svaki jezik ima svoju strukturu pa mu ništa ne pomaže nategnuto dozivanje u pomoć drugih jezika. Lingvistička pitanja ne zna, ili neće, rješavati samo lingvističkim metodama, nego uvlači i druge (logicističke, političke...). Nastojeći da svoje gledište nametne kao normu, služi se i demagogijom. Laički prelazi preko važne razlike između sinkronijskoga i dijakronijskoga promatranja jezičnih

¹ To se ne očituje samo u njegovim člancima nego i u shvaćanju članaka drugih autora. Tako R. Katičić u člancima »Normiranje književnoga jezika kao lingvistički zadatak«, Jezik, XI, 1—9, »O prirodi jezičnog razvoja«, Jezik, XII, 33—41, »Nekoliko primjera uz članak 'O jezičnom razvoju'«, Jezik, XII, 78—86, iznosi nove, vrlo važne spoznaje o prirodi književnoga jezika. Kako ih je Brabec primio, javno je pokazao u »Telegramu«, 19. 2. 1965. To je opet potaklo jezične stručnjake, J. Derossija, D. Brozovića i R. Katičića, da pobijaju njegova kriva shvaćanja, v. »Telegram«, 5. 3. 1965.

pojava, ali svjesno operira pojmovima staro i novo, služeći se njima na političkoparolaški način: staro — nazadno, novo — napredno, on se zalaže za novo, a drugi — zna se.

Tako dr Brabec postupa i u članku *Enklitika — što je to?*, iako ga je nakon kritike u Zagrebačkom lingvističkom krugu, gdje ga je izložio,² nešto promijenio. U ovom se članku prividno zalaže za slobodno namještanje enklitika, a zapravo hoće da kao normu nametne samo jedno mjesto: između subjekatne i predikatne sintagme. Od svih mogućih mjesta izabrao je najgore. Enklitike nemaju svoga naglaska i u hrvatskosrpskom se književnom jeziku naslanjaju na riječi ispred sebe. Zbog više razloga najbolje im je mjesto odmah iza prve naglašene riječi. Ta je snaga tako jaka da enklitika rastavlja i mnoge sintagme, kako je to u ovom časopisu već nekoliko puta izneseno.³ Budući da je to normalna pojava u hrvatskosrpskom književnom jeziku, evo jednoga odlomka, bez lektorskih zahvata, sa »starim« namještanjem enklitika u mladoga pisca, i to još nešto kavca po podrijetlu:

U kostima je svrdlao bol. Plavio žile gnojem trujući krv. Groznica mi je nadimala kapke i pekla u zjenama. I tako, u polubunilu, odjednom mi se učini da smo stigli na more. Južno je sunce obasjalo crvenim zlatom kupove sijena i cijelo prostrano potkrovlje. Ležao sam u toplom pijesku, i on mi je žario leđa. Treptao sam od razigrana svjetla što je nahrupilo u moje mračno skrovište. Zablistali su pozlačeni tramovi. Užarena igla ubode me među lopatice. Obraz mi dirne ognjena ptica... oprži mi krilom usne...

Trgnuo sam se. Dovukao se četveronoške do okanca i — sletio. Pavši u dubok snijeg ispljunuo sam grudu sažvakanog sijena.

Staja je bila u plamenu. Sve je vrdovske staje lizao oganj.

(Slobodan Novak, Tvrđi grad, Zagreb, 1961, str. 9.)

Istina, iako je ovaj odlomak karakterističan, ni u njemu nije svaka enklitika iza prve naglašene riječi u rečenici, ali je svaka na dobru mjestu jer se nalazi iza riječi na koju se naslanja bez ikakvih teškoća. A to je zbog toga što se nalazi iza prve riječi u fonetskom bloku. U rečenici *I tako, u polubunilu, odjednom mi se učini...* fonetski su blokovi označeni zarezima; u rečenici *Pavši u dubok snijeg...* zarez bi trebao doći iza snijeg pa je enklitika opet iza prve naglašene riječi; u rečenici *Užarena igla | ubode me | među lopatice* fonetski blokovi nisu označeni pravopisnim znakovima, ali se rečenica može dijeliti na njih kao što je označeno uspravnom crtom. Ako je fonetski blok kraći, enklitika se ne mora naslanjati baš na prvu riječ u

² 16. veljače 1965.

³ Lj. Jonke: O pomicanju enklitike prema početku rečenice, J, II, 149/150, O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta, J, X, 65—76, S. Babić. Enklitika između imena prezimena, J, XI, 63/4.

njemu, važno je samo da se bez teškoća naslanja na riječ ispred sebe. Na piscima je da od mogućih mjesta biraju prema stilskim vrijednostima koje žele postići. Na Vebera se ne moraju osvrtni jer njegova Skladnja nije normativna gramatika suvremenoga hrvatskosrpskog književnog jezika, kako prof. Brabec hoće da nam podmetne. A kad se pravo uzme, Veberovo pravilo i nije pogrešno ako ono *stoji* ne protumačimo kao *mora*, kako ga tumači Brabec, nego kao *najbolje mjesto*, kako bih ja protumačio Vebera, pogotovu kad mu to nije jedino mjesto za enklitiku. U t. 10. kaže:

»Ako li jih iz koga god uzroka treba premjestiti od subjekta glagolju kano predikatu, onda stoje za njim istim redom; ako li je do glagolja prislov, metju se u sredinu; n. p. *Kara-Gjorgje i Milutinović zavade se s Rodofirnikinim*. (Vuk. M. 13.) *Milenko i Petar doznali su još u putu*. (Vuk.) *Događaje naroda sèrbskoga slabo je kad rođeni Sèrbin opisivao*. (Vuk.)«

Maretić dakle ne ukida Veberova pravila, nego ih modificira i dopunjuje, a sam iznosi i važna ograničenja: da enklitike ne mogu stajati na početku rečenice, iza uklopljene ili stegnute rečenice, a kad stoje iza glagola, ne smiju od njega biti rastavljene. Isto tako enklitike ne mogu stajati iza duže sintagme, iza zagrada, uopće iza svake stanke u rečenici, kako Maretića dobro dopunjuju N. Rončević u Hrvatskom jeziku i V. Gortan u Jeziku. I ne čine to oni samo po svom jezičnom osjećaju, nego zbog toga što uzimaju u obzir prirodu enklitike u književnom jeziku. Maretić je s pravom rekao da je enklitika u rečenici: *Ljudi koji rade oko napretka svoga naroda su dostojni pohvale* na pogrešnom mjestu. U tome se slažu svi lingvisti, samo Brabec misli drugačije.⁴ Smatra da ima razloge za to. Navodi tri, prvi: zategnutost između teorije i prakse, drugi: nova priroda enklitike, treći: logičnost i jasnoća.

Što se tiče zategnutosti između teorije i prakse, tu Ivan Brabec pobija sam sebe: jedno govori u 1. i 8. odlomku, a drugo u 9. Ali to samo onako usput, jer on iznosi i drugačije potvrde. Primjeri navedeni u 6. odlomku nisu jednoznačni u onome zbog čega ih pisac navodi. Ispred nekih enklitika stanaka nije obavezna pa prema tome ni enklitika nije na pogrešnom mjestu. Naime, fonetski blok nije neka čvrsta kategorija, nego ga govornik oblikuje prema smislu koji želi istaći, prema svojim namjerama, prema cilju koji želi postići i prema osjećajno-misaonim odnosima. Tako se Ristićeva rečenica može u govoru i ovako ostvariti: *A glavni inicijator | te komplikacije je || Nietscheova sestra* ako govornik pretpostavlja da slušaocima nije poznato tko je glavni inicijator te kompilacije pa im on to prvi otkriva.⁵ Kad se pisana rečenica ne može tako interpretirati, tj. kad je stanaka iza sintagme

⁴ Koliko je meni poznato, u našoj je stručnoj literaturi slično mišljenje zastupao jedino još Svetozar Georgijević, ali je i on to mjesto opravdavao samo za enklitiku *je* (v. Naš jezik, VI, stara serija, str. 214).

⁵ Opširnije o takvoj interpretaciji pisanoga teksta možemo naći u članku K. Pranjića, Tehnika pauze kao stilski postupak, »Umjetnost riječi«, VI, 161—167.

nesumnjiva, onda enklitiku treba staviti na drugo mjesto. Koliko se to u praksi ne čini, tada na nju treba djelovati da normu usvoji. Praksa se često ne podudara s književnom normom, ali kad su odstupanja neopravdana, na lingvistima je da upozore i pouče. Tako je u praksi čest ovakav tip posvojnoga genitiva: *omladina Zagreba, šume Bosne, rafali mitraljeza, utjecaj Byrona, vrata kuhinje*, čest je i prijedlog kroz u izricanju sredstva: *To ćemo postići kroz povezivanje doma i škole. Svoju svijest pokazali su kroz rad. Kontrolirali smo uspjeh kroz tablice. Rad se odvija kroz organizaciju SSRN. Treba djelovati kroz dobar primjer.* To je praksa, a ipak Brabec gramatičar kaže da to ne valja,⁶ premda takve rečenice možemo naći i u pisaca s jezičnim osjećajem.⁷

Ni drugi razlog nije teško pobiti. Brabec kaže da enklitike nisu ono što smo dosad mislili da jesu. »Rješenje zagonetke je vrlo jednostavno: *enklitika se naslanja na riječ iza sebe.* Ona se izjednačila s proklitikom. (...) To je odgovor na pitanje o zategnutosti između teorije i prakse« (11. odlomak). Ali taj je heureka samo za neupućene. Ako i mi zavirimo u Hrvatski dijalektološki zbornik, 1, Zagreb, 1956, kad se već pozivamo na dijalektološke radove, onda u njemu čitamo i ovo:

»Enklitike (jedna ili više) mogu u nas stajati na početku bilo koje rečenice i izgovaraju se zajedno s onom naglašenom riječju, koja stoji iza njih; na pr. mu jō nič ne vërjam 'ja mu ništa ne vjerujem', nōj sa sūme grežī, go sa jo nič ne bejīm 'neka se samo grozi, ja ga se ništa ne bojim', si si nīe zāl? 'zar si nisi uzeo?', su mi go pekāōzōli 'pokazali su mi ga', sa ja zblēisnūle 'sijevnulo je', kie ja nīe mēgel plotīti, ja myerol v rašt īti 'tko nije mogao platiti, morao je u zatvor ići'.«

(Josip Jedvaj: Bednjanski govor, str. 322.)

Brabec reformator hoće dakle da dijalektalnu pojavu uvede u književni jezik i ozakoni je kao normu. Da bi to prikrio, poziva se i na Stevanovića, ali s malo koristi. Ne bi mu pomoglo ni da se pozvao na knjigu Ivšić-Kravar, Srpsko-hrvatski jezik, Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama, Zagreb, 1955, premda u njoj ima više takvih rečenica. Iako ja o tome imam svoje mišljenje i premda ne bih sve one primjere baš onako akcentuirao, ipak potvrđujem da i Stevanović i Kravar-Ivšić u načelu imaju pravo. Znam da su takve pojave i u književnom govorenom jeziku normalne, zna to i Brabec samo što on pokazuje da i za tu pojavu nema dovoljno razumijevanja i da se ona ne može iskoristiti za ono što bi on htio. U spomenutoj Ivšić-Kravarovoj

⁶ Brabec-Hraste-Živković, Gramatika hrvatskosrpskog jezika, Zagreb, 1963, str. 223. i 231.

⁷ Brabec ne zna da je jezični osjećaj gotovo isto što i jezična navika.

knjizi piše: »U bloku se obično jedna riječ naglašuje jače, a ostale slabije ili, rjeđe, nikako« (str. 33). To znači u određenim govornim situacijama pa to onda vrijedi i za riječ ispred enklitike. U takvim se situacijama i enklitika naslanja na riječ iza sebe, ali ne sama, nego zajedno s proklitikom, a to je već nešto drugo. I ne naslanja se sa svakom proklitikom, ne može npr. doći iza *a*, *i*, nego samo s onima koje i same mogu biti naglašene i koje to često i jesu, kako i Brabec pokazuje u 10. odlomku, premda nisu naglašene samo u onakvim službama. Dakle da se sama enklitika u književnom jeziku naslanja na riječ iza sebe, za to Brabec ni u Stevanoviću nije našao dokaz.

Brabec nema sreće ni s razlogom zbog kojega hoće da dijalekatsku pojavu uvede u književni jezik. On kaže da to čini zbog logike i jasnoće: »Drugi jezici... su prišli logici i jasnoći (...), da izraz bude što jasniji, što pregledniji« (2. odlomak). Zar su ove rečenice nelogične i nejasne:

I roleta je na oknu isto tako poderana kao prije trideset godina (M. Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, Zgb, 1932, str. 12). — *Ta ga je slika mučila godinama* (isto, 13). — *Jedan je Filipov drug našao голу rimsku Afroditu u pijesku kod kupanja* (isto, 94). — *Starčev je smijeh zazvučao u sobi suho i prazno* (M. Krleža, Novele, Zgb, 1937, str. 9). — *Stari je Kavran, (još uvijek preko glave u vinu), opet zaboravio sinovljev glas* (isto, 12). — *Brat je Miša izmislio paket i Babičku...* (N. Simić, Braća i kumiri, Zgb, 1955, str. 26). *Gradska je luda zadovoljna* (n. d., 307). — *Te sam ladice sâm pravio* (V. Nazor, Prve suze, Zgb, s. a., str. 6). — *Gospodin je Klisić stanovao u malom, simpatičnom hotelu Henri IV., u jednoj od ulica Quartier Latina. Prvi je mjesec stanovao u prvom katu (...)* *Ne želeći stvarati nikakvih naučnih zaključaka, gospodin je Klisić silom prilika došao do uvjerenja (...)* *Gazeći meke sagove, gospodin je Klisić, čija je duša u nevolji postala nalik na onu sv. Antonija, jurio preko hodnikâ (...)* *Pa kad je još kroz poluotvorena vrata slučajno zasinulo bijelo žensko rame, Uladimiru su Klisiću trnuli zubi* (S. Kolar, Ili jesmo ili nismo, Zgb, 1933, str. 39). *Sva je čeljad sišla za sivonjom* (M. Božić, Kurlani, Zagreb, 1954, str. 9). — *Jedna je od najvažnijih oznaka Matoševa stila taj lični ritam. (...)* *Taj je Matošev lični ritam vidljiviji i često jači u prozi nego u stihovima. (...)* *I laik će na prvi pogled opaziti razliku između ritma hrvatskog jezika — te jezika mađarskog, češkog, talijanskog, francuskog* (A. Barac, Veličina malenih, Zagreb, 1947, str. 133). *U hrvatskoj su literaturi vrlo rijetki napisi takve vrste* (V. Pavletić, Kako su stvarali književnici, Zgb, 1959, str. 5). — *»Metodologija literarnog studija« za našu je granu nauke o književnosti razmjerno najsretniji naziv baš danas* (S. Petrović, Kritika i djelo, Zgb, 1963, str. 8). — *Takvo je objedinjavanje i osnova za potpuniji utjecaj neposrednih proizvađača na trošenje dijela njihova dohotka... Općenito se u valorizaciji nacionalnih kulturnih vrednota nedovoljno osjećaju marksistički kriteriji. (...)* *Ove su pojave moguće i zbog toga što je u nas dijelom zapušten zadatak*

aktualizacije i konkretizacije marksističkog učenja o nacionalnim odnosima (Iz Teza za raspravu na Petom kongresu SKH).

Mislim da je ovo i previše potvrda da se pokaže kako Brabec ne govori u ime logike hrvatskosrpskog književnog jezika, u ime lingvističke logike, već da govori u ime neke logicističke logike. Ne pomažu mu ni primjeri koje navodi u 13. odlomku. On nalazi nejasnoće gdje ih nema. Ako je u prvom primjeru *tema* dio subjekta, rečenica je besmislena. Iduća su dva primjera kontekstualno jasna, a drugi od njih i bez naglaska jer uz glagol *živi* ne dolazi enklitika *je*. Da nesporazume izazivaju neobilježene razlike između *téma* i *témā*, *živī* i *živī*, tada bi to bio samo primjer za nesavršenost pravopisa, ali naš Pravopis za takve slučajeve predviđa upotrebu genitivnog i akcentiranih znakova, a tako dobri pisci i čine kad je to potrebno. I četvrti je primjer jednoznačan jer bi prvo značenje bilo rečeno drugačije. Ali kad bi bio dvoznačan, ne bi bila kriva enklitika, nego smještaj priloga *izuzetno*. Inače ni dobar dvoznačan primjer ne bi bio nikakav dokaz jer takve primjere nalazimo na svakom gramatičkom području. Kad pisac na njih naiđe, ima dovoljno jezičnih sredstava da ih ukloni.

Kao što navedeni primjeri pokazuju, Brabecova se logika lomi čim je stanemo provjeravati na tekstu. Takvo provjeravanje pokazuje još nešto. Što ćemo s logicističkom logikom kad se na okupu nađu dvije ili više enklitika koje u našem jeziku idu zajedno? Što ćemo s njom kad se iza *me*, *te*, *se* izostavlja *je*? Kako ćemo postupati kad u rečenici nije »logički« redosljed subjekat-spona-predikat? Kakav ćemo dakle logički red napraviti u ovim rečenicama:

kućne su im cisterne prazne (V. Nazor, Proza, Zgb, 1959, str. 96). — *a baš je ta sobarica bivše udove Babić zadivljavala i zlobila gradić* (N. Simić, n. d., 31). — *a pokojni joj se muž, bog mu dao duši rajsko naselje, obogatio* (isto). — *Uličicama je još tekao žitki mračak ljubičast kao vinski talog* (S. Novak, n. d., 258). — *Gornja mi se polutka glave oslobodila* (isto, 134). — *... svaki nam je drugi korak promašen* (isto, 135). — *Igličasti mu nos postaje čas mušica puške, čas otrovni vršak koplja* (I. Raos, Republika, 3—4, 1965, str. 52).

Ně učvrsti Brabec svoju logiku ni logikom francuskog, engleskog i njemačkog jezika, bez obzira kako ih na zadnja vrata uvodio kao potvrde. Ti jezici niti imaju enklitika niti imaju slobodan red riječi i po njihovoj je logici normalno subjekat-spona-predikat, ali na tu ih logiku nije natjerao gubitak enklitika, nego gubitak padeža. Isto mu tako nema nikakva smisla ni što se hrabrije poziva na slovenski jezik. Iako nam je to bratski jezik, ipak on ima svoju enklitičku logiku, kao što lijepo piše J. Toporišič u knjizi *Slovenski jezik*, Zagreb, 1961, str. 53. Ali kad već Brabec to nije uzeo u obzir, a ono bi bar kao dijalektolog morao toliko poznavati naše dijalekte da zna kako ni u njima enklitike nisu ono što su u književnom jeziku i da

upravo zato u dijalektima mogu stajati na svakom mjestu u rečenici i da upravo zato ne mogu služiti kao ugled književnom jeziku. Zato je u njegovu članku bez ikakva smisla cijeli 7. odlomak i drugi dijalektalni primjeri u ostalima. Ono što J. Jedvaj kaže za bednjanski govor vrijedi uglavnom za cijelo kajkavsko narječje s dopunom da te riječi mogu biti i naglašene i da tada više i nisu enklitike. To vrijedi i za glavninu čakavskog narječja, a ovdje će biti dovoljno da podsjetim na Nazorova Velog Jožu. On pita galeota Iliju:

— *Češ da ti pomognem?*

A Jože odgovara:

— *Ću.*

Ili da navedem akcentuirane galeotove stihove:

*Pòkle sú me prikovàli zlizane za òve dàski,
Ja nisán već dòma vīděl, ni svojè zaglèdāl mājki.
Sì l' cèlā mi, kùća béla? Sì l' mi, mājko, prebolèla!
Mòre, mòre sínje!⁸*

I ako tražimo razloge u određenom namještanju enklitika u nekih naših pisaca, onda će jedan od njih svakako biti i utjecaj dijalekatske podloge.

Kad čitalac prvi put pročita Brabecov članak, može lako pomisliti da u njemu demagogije nema. Ali to je samo na prvi pogled. U članku demagogije ima, ali vješte i prikrivene, dubinske demagogije. Kad raspravlja o suvremenom problemu, tada nije slučajno što Brabec za glavnog protivnika, i krivca, uzima gramatičara iz 19. stoljeća, nije slučajno što Brabec njegovo prezime uvijek piše *Weber*, i nije slučajno što uza nj dodaje i punu titulu: *carski i kraljevski gimnazijalni učitelj*. Ne skriva li se u tom postupku Brabecova sugestija: Zar ćemo se mi u socijalističkoj Jugoslaviji držati pravila koje je postavio neki »carski i kraljevski gimnazijalni učitelj«, jedan Weber, čovjek s dvostrukim w u prezimenu, čovjek koji piše »Pokratjena zaimena i pomoćni glagolji«? Zar ćemo pisati kao jedan Firholcer? Istina, na knjizi iz koje je Brabec uzeo citat piše Weber, ali se Veber sam pisao i sa v. Tako piše i na Slovnici hrvatskoj, Zagreb, 1876, odakle je Brabec mogao uzeti isti citat. A Veber se potpisivao i samo Adolfo Tkalčević, i u našoj je nauci usvojeno Veber ili Veber Tkalčević. A da Veber nije Weber, dobro je poznato, pogotovu nakon radova prof. Lj. Jonkea, danas pristupačnih našoj javnosti. Zato ovdje navodim riječi A. Barca: »Veber je — kao pametan čovjek — osjetio, kako naši ljudi vlastiti jezik navlače na kalupe tuđih

⁸ Nazor, Proza, Zgb, 1959, str. 203.

jezika, i htio je tome stati na put. Živahan i pokretljiv, kako je bio, on je dao, da ta živahnost i pokretljivost dođu do izražaja i u njegovu stilu.⁹

Demagogija je i u parolaškim izrazima »staro« i »novo«: »pristajanje uz novo«, »stari oblici«, »pravila koja su nastala u vrijeme koje je bilo sasvim drukčije nego današnje« (2. odlomak), »upotreba enklitika na stari način«, »Veći dio jezika sastoji se od novih formulacija« (14), »vraćajući točak razvoja nazad«, »ne nazad nego naprijed« (16), »korisna inovacija« (19). »Mali je paradoks da se o revolucionarnom duhu piše na tako starinski način« (22) i dr. Brabec to novo ističe tako kao da je to tekovina socijalističkog agronoma. Ako Maretić o toj pojavi govori u prvom izdanju svoje gramatike (1899), onda je ona bila poznata za Austro-Ugarske. A Brabec i ne pomišlja da bi mogla biti još i starija, da je već Marin Držić pisao: »Djevojke bez kralješa, su ušima ovolicijem za čut kugodi ludos« (Djela Marina Držića, JAZU, Zagreb, 1930, str. 150). »Sada romazinom sam zatorio«, »ona kurba odnijela mi je aljine« (n. d., 179), »a Zlato[ga] Kuma ću egzortat« (n. d., 243), »svi općeno uzras[t]a su učinena« (n. d., 257). E, lijepe li mi novosti koja je stara najmanje četiri stotine godina!

U 6. odlomku Brabec demagoški pita: »... za koga ćemo glasati? Sigurno za većinu i kvalitet?« Kako je Brabec pokazao tu većinu? Eto, to je jedan od Brabecovih nazovistatičkih postupaka za koji ne daje nikakvih znanstvenih podataka. Isto je tako statistički neobrazložen, a prema tome i neuvjerljiv, Matošev razvoj i veća čestota u kasnijim radovima.

Moglo bi se još opširno raspravljati i o drugim pitanjima koja pokreće Brabec svojim člankom. O ritmu na primjer. Možemo ga promatrati i drugačije. Nazor piše: *Tri su djevojke jahale na magarčićima, a vodila ih stara seljanka*. Ni Brabec ne može tvrditi da ritam ostaje isti, ako enklitiku stavimo na bilo koje drugo mjesto. Valjalo bi govoriti i o vrijednosti *jest-je*, *jesu-su* i sl., ali da se ne upuštam u opširna obrazlaganja, navest ću riječi R. Katičića koje je on u raspravljanju uputio I. Brabecu: »Kad nema izbora između naglašenog i nenaglašenog oblika, tj. kad na određenom mjestu mora doći samo naglašeni, tada on ne označuje posebno isticanje«.

Ivan Brabec zna vješto pisati članke, ali bi bilo dobro kad bi ih u budućnosti pisao tako da naši lingvisti mogu svoje snage posvetiti korisnijim poslovima, a ne da ih troše na gradnju onoga što on ruši. I bez njegova rušenja ima i previše posla za sve lingviste, pa i za njega.

⁹ Veličina malenih, 136.

OSVRTI

O PISANJU VIŠEČLANIH NAZIVA NASELJENIH I RASELJENIH MJESTA

Pregledavajući više stotina članaka za hrvatskosrpsku onomastičku bibliografiju, primijetio sam da u pisanju velikog slova u geografskim nazivima postoje još uvijek prilična kolebanja i neujednačenosti. Tome su svakako pridonijele dvojakosti u prijašnjim pravopisima, a ponešto i nedovoljno objašnjeni slučajevi u novom Pravopisu. Posljednje dvije-tri godine u ovom časopisu bilo je nekoliko članaka koji su obrađivali tu problematiku.¹ Ja bih se zadržao na trima slučajevima koji nisu spominjani u navedenim radovima, a odnose se na dvočlane (i višečlane) nazive bivših ili sadašnjih naselja, kada drugi dio takve toponomastičke sintagme nije vlastito ime.

Treba istaći da pravopisni znaci, prema tome i veliko slovo u geografskim nazivima, ne nastaju pukim hirom pravopisaca. Takvi znaci svojim položajem u pismu nose određenu obavijest, koja nam omogućuje da poruku pisca što potpunije razumijemo i što vjernije usvojimo. Tako ćemo pomoću velikog slova u višečlanim geografskim nazivima, kada drugi član nije vlastito ime, razlikovati treba li naziv shvatiti tako da se odnosi na naseljeno mjesto, dio naselja ili prosto kao naziv za određeni geografski predjel. Budući da je takva obavijest prilično važna, a kolebanja u pisanju takvih naziva podosta česta, razmotrit ćemo problem na nekoliko naziva koje sam našao u spomenutoj literaturi.

1. Višečlani nazivi raseljenih naselja. Ponekad se u geografskim, ar-

heološkim i drugim radovima bilježe nazivi starih, danas raseljenih i razvaljenih obitavališta tako da se oba člana naziva pišu početnim velikim slovom: Gornje Mostirine (manastir 'razvaline'), Tolanje Polače (palatium), Za Botu (abbatia), Stara Selišća, Zmoraška Stanišća itd. Takva upotreba velikih slova, kada drugi dio naziva ne živi kao poseban toponim u tom kraju, pogrešno nas obavještava (Pravopis, § 12) da se tu misli na naseljena mjesta. Takvi lokaliteti kada su bili naseobine obično nisu imali oblik dvočlanog naziva. Prvi dio u nazivu dodan je kasnije zbog toponomastičke nužnosti u obilježavanju i razlikovanju više manjih lokaliteta na tom području, koji su nastali od prvotnog, danas već zaboravljenog naziva (Mostir, Polača, Bota itd.) i tako postali ne nazivi naselja, nego predjela, pa ih treba pisati: Gornje mostirine, Tolanje polače, Za botu, Stara selišća, Izvanjska stanišća itd.

Slična, mnogo češća, kolebanja nalazimo u pisanju naziva mnogih tek nedavno raseljenih zaselaka i pastirskih stanova: Zala glava i Zala Glava, Dračeva luka i Dračeva Luka, Blataški dolac i Blataški Dolac, Knježe ravan i Knježe Ravan (Brač), Pod Široki vrh i Pod Široki Vrh (Poljica), Petrova crkva i Petrova Crkva (Knin), Botić-dolac i Botić-Dolac (Trogir) itd. Ti su toponimi također od imena naselja postali imena predjela. Pisanje njihovih naziva prvim početnim velikim slovom izražava ono što ti lokaliteti zaista jesu: geografski predjeli koji tek ponegdje u svom nazivu čuvaju spomen na ta selišta ili staništa.

2. Višečlani nazivi dijelova naselja. Bliže i dalje zaseoke i pastirske stanove *Administrativno-teritorijalna podjela i imenik naseljenih mjesta* NRH (Zagreb 1951) uzima kao dijelove kojeg većeg obližnjeg naselja. To je vjerojatno razlog da neki takve zasebne naseobine, u smislu pravopisnih pravila, smatraju kao dijelove naselja i pišu velikim slovom samo početnu riječ višečlanog naziva: Zelića potok (Jesenice), Gor-

¹ M. Hraste, O pisanju imena mjesta, Jezik, IX, 7—10; S. Babić, Pravopisne posebnosti u novinarskoj praksi, Jezik, IX, 150—155; S. Babić, Pouke o velikom slovu u Sitnicama jezikoslovnim, Jezik, XI, 21—26; B. Finka, O pisanju složenih toponimima (geografskih imena), Jezik, XI, 21—26. (Za članak S. Vukičevića u prošlom broju Jezika pisac nije znao. Ur.)